

کلام سجده

مسیح سام‌خانیان

سرشناسه: سام‌خانیانی، مسیح (۱۳۶۱)
عنوان و نام پدیدآورنده: گنجینه گلپا / مسیح سام‌خانیانی
ناشر: سام‌خانیانی، مسیح
مشخصات ظاهری: ۶۶۱ ص. رنگی
شابک: ۳-۲۴۳۲-۰۰-۶۲۲-۹۷۸
سال انتشار: ۱۴۰۲
نوبت چاپ: دوم
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
موضوع: گلپایگانی، اکبر (۱۴۰۲-۱۳۱۲)
موضوع: آواز ایرانی
موضوع: موسیقی ایرانی - قرن ۱۴
معرفی ردیف‌های آوازی: استاد حسن گلپایگانی (۱۳۱۹)
بررسی بحور و اوزان شعری: دکتر محمدجواد سام‌خانیان
ویراستاران: عبدی، حجت (۱۳۵۶) - میرعلی‌نقی، علیرضا (۱۳۴۵)
رده‌بندی کنگره: ۹۹/س۲/م۱۸۲۰
رده‌بندی دیویی: ۲/۷۸۹
شماره کتابشناسی ملی: ۴۳۲۴۱۰۰

گنجینه گلپا

گردآورنده: مسیح سام‌خانیانی

ویراستاران: علیرضا میرعلی‌نقی - حجت عبدی

بررسی بحور و اوزان شعری: دکتر محمدجواد سام‌خانیان

طراح جلد: مریم قدمی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	یادداشت استاد اکبر گلپایگانی
۱۳	مقدمه‌ی گردآورنده (مسیح سام‌خانیان)
۱۵	مختصری از سرگذشت برنامه گل‌ها و خالق آن
۱۹	سال‌شمار زندگی استاد اکبر گلپایگانی
۲۵	نظرات اساتید و هنرمندان برتر موسیقی ایران در مورد اکبر گلپایگانی
۴۱	صحبت‌های علمی دکتر شاهین فرهنگ در مورد کاراکتر، قدرت و مشخصات صدای گلپا
۴۴	اجرای استادان نورعلی‌خان برومند، علی‌اصغر بهاری و اکبر گلپایگانی در یونسکو
۴۷	گل‌های جاویدان
۶۷	گل‌های رنگارنگ
۱۶۳	برگ سبز
۲۴۷	یک شاخه گل
۳۸۵	گل‌های تازه
۴۱۷	موسیقی ایرانی (ارکستر برنامه سوم)
۴۲۹	بزم شاعران
۴۴۳	آثار متفرقه (اجراهای خصوصی و رادیویی)
۵۰۳	تصانیف و ترانه‌ها
۵۷۳	گلپا در آینه‌ی مطبوعات، رسانه‌ها و فضای مجازی
۶۰۳	اختلاف دستگاه و آواز، وجه تسمیه آن‌ها
۶۱۳	فهرست‌وار شاعران
۶۲۷	مختصری از زندگی‌نامه اساتید و هنرمندان موسیقی
۶۳۷	استاد گلپا در قاب تصویر
۶۸۱	تصاویری از مراسم تشییع استاد گلپا
۶۸۷	منابع

پیشنهاد جمع آوری آثار استاد اکبر گلپایگانی و طرح اولیه کتاب گنجینه با حضور استاد حسن گلپایگانی - سال ۱۳۸۶

۷

طرح نهایی کتاب گنجینه کلیا- ۱۳۹۵

به نام خدا

یادداشت

تنها صداست که می ماند (فروغ فرخزاد)

آواز ایرانی یکی از زیباترین و ناب‌ترین هنرهای مردم ایران است که ایرانیان با این هنر، زیبا و شاعرانه زندگی می‌کنند. صدای سخن عشق، خوش‌ترین صداهاست. این‌گونه است که شهسوار غزل ایران‌زمین، حافظ می‌گوید: « از صدای سخن عشق ندیدم خوش‌تر ». پس هرگاه که آواز با ساز همراه می‌شود، روح انسان، آسمانی می‌گردد و به ملکوت می‌رسد، صدای داوودی، انسان را روانه‌ی بهشت می‌کند از دیگر سوی ساز پرسوز و آواز پرشور ایرانی می‌تواند زیباترین هدیه‌ی خداوند باشد.

کتاب **گنجینه‌ی گلپا** تلاشی است برای شناساندن آواز و نغمات من که به کوشش دوست جوان و هنرمندم، **مسیح سام‌خانیان** صورت پذیرفته است که به سهم خود از ایشان سپاسگزارم.

تشکر ویژه دارم از برادر عزیز و هنرمندم **حسن گلپایگانی** در معرفی و تجزیه و تحلیل گوشه‌ها، مقام‌ها، ردیف‌ها و دستگاه‌های آوازی این گنجینه‌ی بزرگ. چشم دارم این گنجینه‌ی فاخر موردپسند اصحاب موسیقی ایرانی و سنتی قرار گیرد و راهنمایی باشد برای آغازگران جوان این عرصه‌ی ارزشمند.

مختصری از سرگذشت برنامه گل‌ها و خالق آن

برنامه گل‌ها به مدت ۲۳ سال از ۱۳۳۵ تا ۱۳۵۷ از رادیوی سراسری ایران پخش می‌شد. مجموعه گل‌ها از معتبرترین برنامه‌های موسیقی تاریخ رادیو و تلویزیون که اصطلاحاً از آن به نام دایره‌المعارف موسیقی ایران یاد می‌شود.

برنامه رادیو گل‌ها خود به گل‌های جاویدان، گل‌های رنگارنگ، برگ سبز، یک شاخه گل، گل‌های صحرایی، گل‌های تازه تقسیم می‌شد.

– **گل‌های جاویدان:** که در آن یک یا دو ساز به همراهی خواننده به اجرای برنامه می‌پرداختند و اشعار انتخابی آن اغلب از شاعران بزرگ گذشته سعدی، حافظ، مولوی و ... بود.

– **گل‌های رنگارنگ:** که اشعار آن بیشتر از شاعران معاصر چون پژمان بختیاری، رهی معیری، نواب صفا، شهریار، معینی کرمانشاهی و ... انتخاب می‌شد.

– **برگ سبز:** که به ساز و آواز و شعرخوانی اختصاص داشت. در آغاز این برنامه این بیت شعر خوانده می‌شد.

چشم بگشا که جلوه دلدار ز تجلی است از در و دیوار

این تماشا چو بنگری گویی لیس فی الدار غیره دیار

و با جمله‌ی "این هم برگ سبزی بود تحفه درویش، علی نگهدارتان"، پایان می‌یافت.

– **یک شاخه گل:** عنوان برنامه‌ای بود که به معرفی یک شاعر و خواندن چند بیت از ایشان و سپس اجرای یکی از ترانه‌های گل‌های رنگارنگ و اجرای یک

غزل از آن شاعر به صورت ساز و آواز پخش می‌شد.

– **گل‌های صحرایی:** در این برنامه موسیقی محلی پخش می‌شد.

– **گل‌های تازه:** برنامه‌ای بود که زیر نظر امیرهوشنگ ابتهاج، شاعر معاصر اداره می‌شد.

حاصل کار برنامه گل‌ها به طور خلاصه:

– **گل‌های جاویدان:** ۱۵۷ برنامه

– **گل‌های رنگارنگ:** ۵۸۱ برنامه (این برنامه از شماره ۱۰۰ شروع شده و تعدادی از برنامه‌ها دارای شماره الف و ب است).

– **برگ سبز:** ۳۱۲ برنامه

– **شاخه گل:** ۴۶۵ برنامه

– **گل‌های صحرایی:** ۶۲ برنامه

– **گل‌های تازه:** ۲۰۱ برنامه

طراح برنامه گل‌ها مردی بود متفکر و اندیشمند به نام **داوود پیرنیا** که عشق به سرزمین مادری، زبان پارسی، فرهنگ غنی ایران زمین، شعر و ادب این دیار در وجودش ریشه دوانده بود. در ابتدا برخی از هنرمندان معتقد بودند که پیرنیا یک هنرمند موسیقی نیست و سابقه‌ای در این هنر ندارد بنابراین نباید مسئول برنامه گل‌ها باشد.

اما واقعیت این است که او بسیار عالی از عهده این کار برآمد. پیرنیا در برنامه گل‌ها از دانشمندان، نویسندگان، شاعران، موسیقیدانان و هنرمندان به نام و مطرح استفاده برد. وارد شدن به برنامه گل‌ها برای هر هنرمند بسیار سخت بود و کار هر کس نبود. ورود به گل‌ها کارنامه‌ای درخشان می‌طلبد.

در صورتی که در سال‌های بعد از تصدی پیرنیا که برنامه توسط دیگران اداره شد، پای برخی هنرمندان متوسط هم در آن باز شد. **داوود پیرنیا** در فروردین ۱۳۴۳ در زمان ضبط برنامه گل‌ها اظهار کسالت جسمانی می‌کند و راهی بیمارستان می‌شود و چند صبحی را در بستر بیماری سپری می‌کند.

روزی در زمان بستری پیرنیا، دکتر معین افشار دوست صمیمی و باوفای او که تا پایان دوره خدمت پیرنیا در رادیو با وی همکاری داشت سبیدی از گل برایش هدیه برد و روی کارت همراه گل‌ها این رباعی نوشته شده بود.

تا مه درخشنده و مه تابان باد
چون آن همه شاخه‌های گل کز تو شکفت
عمر تو چون «گل‌ها»ی تو جاویدان باد
پیوسته دلت شاد و لب خندان باد

داوود پیرنیا در سال ۱۳۴۶ از برنامه گل‌ها استعفا داد و یازده آبان ۱۳۵۰ در سن ۷۳ سالگی در تهران درگذشت. پس از بازنشستگی پیرنیا، سال ۱۳۴۶ برنامه به همت سیدمحمد میرنقیبی و سپس امیرهوشنگ ابتهاج تصدی شد. تلاش‌های این دو بزرگوار به‌رغم نیت پاک و قصد خیرشان نتوانست آن‌ها را به معیارهای قبلی برساند، به سهم خود کوشیدند اما گل‌های آن‌ها رنگ و بوی گل‌های پیرنیا را نداشت.

آن چه باعث محبوبیت و استقبال مردم هنردوست از برنامه گل‌ها شد:

- شناخت عمیق پیرنیا از شعر و ادب موسیقی ایرانی.
- گزینش مناسب در دعوت از هنرمندان، شاعران و موسیقیدانان به نام.
- پیرنیا بسیاری از بزرگان علم و ادب پارسی را به همکاری با خویش فراخواند تا آن‌جا که موفق به جلب حمایت گروه بسیاری از دانشمندان، هنرمندان و موسیقیدانان به نام آن عصر شد از جمله این افراد می‌توان به استادانی همچون جلال‌الدین همایی، سعید نفیسی، بدیع‌الزمان فروزان‌فر، علی دشتی، لطفعلی صورتگر و همچنین شاعران و ترانه‌سرایان مشهوری چون معینی کرمانشاهی، عماد خراسانی، رهی معیری، بیژن ترقی، تورج نگهبان، سیمین بهبهانی، امیرهوشنگ ابتهاج (سایه)، ایرج جنتی عطایی و... اشاره کرد.
- علاوه بر این بسیاری از منتقدان ادبی به نام، مجریان مشهور رادیو، خوانندگان، آهنگسازان و موسیقی‌دانان پرآوازه ایران در کنار وی بودند. از جمله این آهنگسازان می‌توان به استادانی همچون ابوالحسن صبا، مرتضی محجوبی، روح‌ا... خالقی، حبیب‌ا... بدیعی، لطف‌ا... مجد، مرتضی نی داوود، حسن کسایی، علی تجویدی،

جلیل شهناز، رضا ورزنده، احمد عبادی، حسین تهرانی، فرامرز پایور، بزرگ لشکری، فرهنگ شریف و ... از خوانندگان نامدار می‌توان به بزرگانی چون بنان، تاج، قوامی، شهیدی، ایرج، گلپا، شجریان، مرضیه و ... اشاره کرد.

— دقت و وسواس در انتخاب و قطعات موسیقی.

— تلفیق درست شعر با موسیقی، تشویق و عادت به گوش کردن موسیقی عالی در مردم.

مرحوم پیرنیا بارها یک قطعه موسیقی را می‌شنید و قسمت‌هایی از آن را انتخاب و قسمت دیگر را حذف می‌کرد. پس از انتخاب شعر آن‌ها را با موسیقی تلفیق کرده و نوار ضبط‌شده را به‌دفعات می‌شنید و حتی برای دوستان صاحب‌نظر پخش و از نظرات آن‌ها بهره می‌گرفت.

برنامه گل‌ها چنان اشتیاق و تغییری در زندگی جامعه آن روز ایران ایجاد کرد که بسیاری کارهای روزانه خود را به‌گونه‌ای تنظیم می‌کردند که با برنامه موردنظر آن‌ها همخوانی داشته باشد تا این که آهنگ‌های موردعلاقه خود را از دست ندهد.

پیامدهای هنری و فرهنگی برنامه گل‌ها:

- برنامه گل‌ها تأثیر خوبی در کاهش بی‌سوادی در دهه‌های ۱۳۳۰ و ۱۳۴۰ داشت که در آن زمان بی‌سوادی به ۸۵ درصد می‌رسید.
- این برنامه یادآوری و معرفی درباره بیش از ۵۶۰ شعر فارسی بود که (قدیم و جدید) باعث شد تا مردم به‌طور گسترده به عمق و غنای میراث ادبی خود پی ببرند. بر اثر پخش این اشعار از رادیو علاقه به ادبیات کلاسیک فارسی جانی تازه گرفت و تقاضا برای انتشار دیوان‌های شاعران که سال‌ها مهجور مانده بود و دیگر چاپ نمی‌شد یا چاپ و نشر آن‌ها پایین بود ناگهان بالا رفت و کتاب‌فروشی‌ها و مراکز توزیع و چاپ و نشر از میزان استقبال عمومی برای شعر خواندن در شگفت ماندند.
- برنامه گل‌ها نقطه عطفی در تاریخ فرهنگ و ادب پارسی به شمار می‌رود که شعر، شاعر، موسیقی و موسیقیدان را ارزش والا بخشید.
- بسیاری از هنرمندان جوان آن دوره به‌واسطه اجرایی که در برنامه گل‌ها داشتند به جامعه هنری معرفی شدند.
- تا پیش از اجرای رادیو گل‌ها، خوانندگان زن از شأن و منزلت اجتماعی خوبی برخوردار نبودند و به آن‌ها به چشم هنرمند نگریسته نمی‌شد. به دلیل کیفیت بالای این برنامه دیدگاه طبقات جامعه نسبت به موسیقی و موسیقیدان و خوانندگان تغییر کلی یافت و برای نخستین بار پس از قرن‌ها متصدیان این پیشه پیشرو هنر والا به شمار می‌آمدند.

The Treasures of Golpa

By: Masih SamKhaniyan